

INGLIZ TILI TA'LIMIDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH
ORQALI TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Yunusova Zarnigor Jalol qizi

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, 1-ingliz tili fakulteti,
Filologiya va tillarni o'qitish: ingliz tili yo'nalishi talabasi
yunusovazarnigor18@gmail.com*

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 06.09.2026

Revised: 07.09.2026

Accepted: 08.09.2026

KALIT SO'ZLAR:

*tinglab tushunish,
multimedia, video
materiallar, autentik
resurslar, subtitrlar.
raqamli texnologiyalar,
interaktiv ta'lim, ingliz
tilini xorijiy til sifatida
o'rganish.*

Ushbu maqolada ingliz tilini o'rganuvchilarning tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda multimedia vositalaridan foydalanishning ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda video materiallar, autentik raqamli resurslar, subtitrlar va interaktiv platformalarning tinglab tushunish jarayonidagi o'rni ko'rib chiqiladi. Tahlil turli ta'lim sharoitlarida ingliz tilini o'rganuvchilar bilan olib borilgan avvalgi ilmiy tadqiqotlarga asoslangan. Natijalar multimedia orqali beriladigan axborot tinglab tushunish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi. Xususan, vizual ma'lumotlar, subtitrlar va interaktiv topshiriqlar o'quvchilarga og'zaki nutq mazmunini yaxshiroq anglashda yordam beradi. 2024-yilda System jurnalida e'lon qilingan meta-tahlilda 1984-2022-yillar oralig'idagi 28 ta asosiy tadqiqot va 43 ta mustaqil tanlanma tahlil qilinib, videoli inputning ikkinchi tilni tinglab tushunish natijalariga kichik, ammo ijobiy ta'siri aniqlangan ($g = 0.297$). Shuningdek, subtitrli videolar bo'yicha tadqiqotlar ularning tinglab tushunish va lug'atni o'zlashtirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatgan. Maqolada multimedia vositalaridan samarali foydalanish uchun materiallarni o'quvchilarning til darajasi va dars maqsadiga mos tanlash, tinglashdan oldingi, tinglash jarayonidagi va tinglashdan keyingi topshiriqlarni tizimli tashkil etish zarurligi ta'kidlanadi.

KIRISH. Tinglab tushunish chet tilini o'rganish jarayonidagi asosiy kommunikativ ko'nikmalardan biridir. O'quvchilar kundalik va akademik muloqotda samarali ishtirok etishlari uchun og'zaki nutqni tushuna olishlari zarur. Biroq ingliz tilini o'rganuvchilar uchun tinglab tushunish ko'pincha murakkab jarayon hisoblanadi. Tabiiy nutqda turli

aksentlar, tez nutq, notanish so'zlar, qisqargan shakllar, bog'langan nutq va talaffuz xususiyatlari uchrashi mumkin. An'anaviy audio yozuvlardan foydalanish tinglab tushunishni rivojlantirishda muhim vosita bo'lsa-da, ayrim hollarda o'quvchilarga yetarli kontekstual yordam bermasligi mumkin. Multimedia vositalari esa audio axborotni vizual, matnli va interaktiv ma'lumotlar bilan birlashtirish imkonini beradi. Masalan, video material orqali o'quvchi nafaqat so'zlovchining nutqini eshitadi, balki uning yuz ifodasi, imo-ishoralari, vaziyat va atrof-muhitini ham kuzatadi. Bunday qo'shimcha ma'lumotlar og'zaki nutq mazmunini tushunishga yordam berishi mumkin. Multimedia asosidagi tinglab tushunishning samaradorligi ilmiy tadqiqotlarda ham o'rganilgan. Liu va Aryadoust tomonidan o'tkazilgan meta-tahlil 28 ta asosiy tadqiqot va 43 ta mustaqil tanlanmani qamrab olgan. Tadqiqotchilar videoli inputning L2 tinglab tushunish natijalariga kichik, ammo ijobiy ta'sirini aniqlagan ($g = 0.297$). Tadqiqotda ta'sir darajasi o'quvchilarning til darajasi, videoning davomiyligi, so'zlovchining ekranda namoyon bo'lishi, savollarning qulayligi, qaydlar olish imkoniyati va topshiriq shakli kabi omillarga bog'liq bo'lishi mumkinligi ham ko'rsatilgan. Shuningdek, subtitrlar videolardan foydalanish ham tinglab tushunishni qo'llab-quvvatlashi mumkin. Montero Perez, Van den Noortgate va Desmet tomonidan o'tkazilgan meta-tahlilda 18 ta tadqiqot ko'rib chiqilgan bo'lib, tinglab tushunish bo'yicha alohida tahlil 15 ta tadqiqotni qamrab olgan. Natijalar subtitrlarning tinglab tushunish va lug'atni o'zlashtirishga katta ijobiy ta'sir ko'rsatganini ko'rsatgan. Shu sababli ushbu maqolaning asosiy maqsadi ingliz tili ta'limida multimedia vositalarining tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishdagi imkoniyatlarini tahlil qilish hamda ularni samarali qo'llashning asosiy pedagogik shartlarini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Multimedia vositalarining til ta'limida qo'llanilishi so'nggi yillarda katta e'tibor qozonmoqda. Buning asosiy sabablaridan biri multimedia o'quvchilarga axborotni bir nechta kanal orqali qabul qilish imkonini berishidir. Tinglab tushunish jarayonida audio va vizual ma'lumotlarning birgalikda qo'llanilishi o'quvchiga qo'shimcha kontekstual yordam beradi. Liu va Aryadoust tomonidan o'tkazilgan meta-tahlil videoli inputning L2 tinglab tushunish natijalariga ta'sirini miqdoriy jihatdan umumlashtirgan. Tadqiqotga 1984-2022-yillar oralig'ida o'tkazilgan 28 ta asosiy tadqiqot va 43 ta mustaqil tanlanma kiritilgan. Umumiy ta'sir hajmi kichik, ammo ijobiy bo'lgan ($g = 0.297$). Tadqiqotchilar video ta'sirining o'quvchilarning til darajasi, video davomiyligi, so'zlovchining taqdim etilishi, savollarning qulayligi va boshqa omillarga qarab o'zgarishi mumkinligini aniqlagan. Subtitrlarning ahamiyati ham alohida tadqiq etilgan. Montero Perez va uning hamkasblari tomonidan olib borilgan meta-tahlil subtitrlar videolarning L2 tinglab tushunish va lug'atni o'zlashtirishga ta'sirini o'rgangan. Tadqiqot natijalari subtitrlarning tinglab tushunishga katta ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatgan. Shuningdek, test

turi ta'sir darajasini o'zgartiruvchi omil bo'lishi mumkinligi aniqlangan. Multimedia vositalarining yana bir muhim jihati autentik materiallardan foydalanish imkoniyatidir. Autentik videolar o'quvchilarni tabiiy talaffuz, turli aksentlar, real nutq tezligi, kundalik iboralar va haqiqiy kommunikativ vaziyatlar bilan tanishtiradi. Shu jihatdan ular an'anaviy darsliklardagi sun'iy lashtirilgan dialoglarni to'ldirishi mumkin. Biroq autentik materialdan foydalanishning o'zi avtomatik ravishda yuqori natijani kafolatlamaydi. Material o'quvchining til darajasi, qiziqishi va dars maqsadiga mos bo'lishi kerak. Juda murakkab video o'quvchining kognitiv yuklamasini oshirib, tinglab tushunish jarayonini qiyinlashtirishi mumkin. Interaktiv platformalar esa multimedia vositalarining imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Bunday platformalar yordamida video davomida savollar berish, javoblarni tekshirish, muhim qismlarni takrorlash va o'quvchiga tezkor fikr-mulohaza berish mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Ushbu maqolada adabiyotlarni tahlil qilishga asoslangan sifatli tadqiqot yondashuvidan foydalanildi. Tadqiqot doirasida multimedia, videoli input, subtitrlar va raqamli vositalarning L2 tinglab tushunishga ta'sirini o'rgangan ilmiy ishlar tahlil qilindi.

Tahlil jarayonida quyidagi masalalarga asosiy e'tibor qaratildi:

1. Multimedia vositalari tinglab tushunish natijalariga qanday ta'sir ko'rsatadi?
2. Vizual ma'lumot va subtitrlar og'zaki nutqni tushunishga qanday yordam beradi?
3. Interaktiv raqamli platformalar tinglab tushunish mashg'ulotlarini qanday qo'llab-quvvatlaydi?
4. O'qituvchi multimedia vositalarini tanlash va qo'llashda qaysi omillarni hisobga olishi kerak?

Tadqiqotda mavjud ilmiy natijalar taqqoslandi va mavzular bo'yicha umumlashtirildi. Ayniqsa, multimedia vositalarining afzalliklari, cheklovlari va amaliy qo'llanilishi tahlil qilindi.

NATIJARLAR. Adabiyotlar tahlili natijasida multimedia vositalarining tinglab tushunishni rivojlantirishdagi bir nechta muhim jihatlari aniqlandi.

4.1. Videoli materiallarning ta'siri

Birinchi muhim natija shundan iboratki, video input tinglab tushunish natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Liu va Aryadoust meta-tahlilida videoli input uchun umumiy ta'sir hajmi $g = 0.297$ bo'lgan. Bu kichik, ammo ijobiy ta'sirni anglatadi.

Video orqali o'quvchilar nutq mazmunini faqat eshitish orqali emas, balki vizual belgilar yordamida ham anglashlari mumkin. Masalan, yuz ifodasi, imo-ishora, joy va vaziyat ma'noni aniqlashga yordam beradi.

4.2. Subtitrlarning ahamiyati

Ikkinchi muhim natija subtitrlar bilan bog'liq. Subtitrlar o'quvchiga eshitilayotgan nutqni yozma shaklda ham ko'rish imkonini beradi. Bu ayniqsa tez nutq, bog'langan nutq yoki notanish so'zlar bilan ishlashda foydali bo'lishi mumkin.

Montero Perez va boshqalar meta-tahlilida subtitrli videolar tinglab tushunish va lug'atni o'zlashtirishga ijobiy ta'sir ko'rsatgani aniqlangan.

4.3. Autentik materiallarning ahamiyati

Autentik materiallar o'quvchilarni real ingliz tili bilan tanishtiradi. Yangiliklar, intervyular, qisqa hujjatli filmlar, ta'limiy videolar va boshqa raqamli materiallar o'quvchilarga tabiiy nutqni tinglash imkonini beradi.

Bunday materiallardan muntazam foydalanish o'quvchilarning turli talaffuz va nutq tezligiga moslashishiga yordam berishi mumkin.

4.4. Interaktiv topshiriqlarning roli

Interaktiv topshiriqlar tinglab tushunishni passiv faoliyatdan faol o'quv jarayoniga aylantirishga yordam beradi. O'quvchi videoni tomosha qilish bilan cheklanmay, savollarga javob beradi, muhim ma'lumotlarni aniqlaydi va o'z tushunishini tekshiradi.

MUHOKAMA. Tahlil natijalari multimedia vositalari tinglab tushunishni rivojlantirishda foydali pedagogik vosita bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Biroq multimedia vositalaridan foydalanishning o'zi yuqori natijani kafolatlamaydi. Eng muhim omillardan biri - materialning dars maqsadiga mosligidir. Masalan, darsning maqsadi asosiy g'oyani aniqlash bo'lsa, o'quvchidan videodagi har bir so'zni tushunish talab qilinmasligi kerak. Agar maqsad muayyan ma'lumotni topish bo'lsa, o'quvchilarga aynan shu ma'lumotni aniqlashga yo'naltirilgan savollar berilishi mumkin. Multimedia asosidagi tinglab tushunish mashg'ulotini uch bosqichda tashkil etish mumkin. Tinglashdan oldingi bosqich. O'qituvchi mavzuni tanishtiradi, o'quvchilarning oldingi bilimlarini faollashtiradi va zarur bo'lgan yangi so'zlarni tushuntiradi. Tinglash jarayonidagi bosqich. O'quvchilar video yoki audio materialni tinglaydi va belgilangan topshiriqlarni bajaradi. Zarur bo'lsa, video qismlarga bo'linib, har bir qismdan so'ng savollar beriladi. Tinglashdan keyingi bosqich. O'quvchilar eshitilgan ma'lumotni muhokama qiladi, asosiy fikmi aytib beradi, qisqa xulosa tuzadi yoki yangi so'zlardan foydalanib gaplar yaratadi. Subtitrlar ham bosqichma-bosqich qo'llanishi mumkin. Dastlab o'quvchilarga subtitr bilan ishlash imkoniyati berilib, keyingi takroriy tinglashda subtitr olib tashlanishi mumkin. Bu o'quvchining yozma yordamga qaram bo'lib qolishining oldini olishga yordam beradi.

O'QITUVCHILAR UCHUN AMALIY TAVSIYALAR. Multimedia vositalaridan samarali foydalanish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

1. Video materiallar o'quvchilarning til darajasiga mos tanlanishi kerak.

2. Juda uzun videolar o'rniga qisqa va maqsadli videolardan foydalanish maqsadga muvofiq.

3. Har bir video uchun aniq tinglash maqsadi belgilanishi kerak.

4. Subtitrlar zarur holatlarda qo'llanib, keyinchalik bosqichma-bosqich olib tashlanishi mumkin.

5 Tinglashdan oldin asosiy mavzu va muhim lug'at bilan tanishtirish kerak.

1. Tinglash vaqtida o'quvchilarni ma'lum ma'lumotni izlashga yo'naltiruvchi topshiriqlar berilishi kerak.

7. Tinglashdan keyin muhokama, qayta hikoya qilish yoki qisqa xulosa tuzish kabi topshiriqlardan foydalanish lozim.

8. Multimedia vositalari faqat texnologik yangilik sifatida emas, balki aniq pedagogik maqsadga xizmat qiluvchi vosita sifatida qo'llanishi kerak.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, multimedia vositalari ingliz tilini o'qitishda tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muhim imkoniyatlarni taqdim etadi. Video materiallar, autentik raqamli resurslar, subtitrlar va interaktiv topshiriqlar o'quvchilarga og'zaki nutqni turli kanallar orqali qabul qilish va tushunish imkonini beradi. Ilmiy tadqiqotlar videoli inputning L2 tinglab tushunish natijalariga kichik, ammo ijobiy ta'sir ko'rsatishini hamda subtitrli videolar tinglab tushunish va lug'atni o'zlashtirishga sezilarli yordam berishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, multimedia vositalarining samaradorligi ularning mavjudligiga emas, balki qanday qo'llanilishiga bog'liq. Materialning o'quvchi darajasiga mosligi, videoning davomiyligi, topshiriqlarning mazmuni, subtitrlardan foydalanish va o'qituvchining pedagogik yo'naltirishi muhim ahamiyatga ega. Demak, multimedia vositalaridan samarali foydalanish uchun texnologiya va pedagogik metodika bir-birini to'ldirishi kerak. To'g'ri tanlangan va tizimli tashkil etilgan multimedia mashg'ulotlari o'quvchilarning autentik ingliz tiliga bo'lgan ta'sirini oshirishi, tinglab tushunish jarayonini qo'llab-quvvatlashi va mustaqil tinglash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Liu, T., & Aryadoust, V. (2024). Does modality matter? A meta-analysis of the effect of video input in L2 listening assessment. *System*, 120, 103191. <https://doi.org/10.1016/j.system.2023.103191>

-
2. Montero Perez, M., Van den Noortgate, W., & Desmet, P. (2013). Captioned video for L2 listening and vocabulary learning: A meta-analysis. *System*, 41(3), 720-739. <https://doi.org/10.1016/j.system.2013.07.013>
 3. Mayer, R. E. (2021). *Multimedia Learning* (3rd ed.). Cambridge University Press.
 4. Vanderplank, R. (2016). *Captioned Media in Foreign Language Learning and Teaching: Subtitles for the Deaf and Hard-of-Hearing as Tools for Language Learning*. Palgrave Macmillan.
 5. Vandergrift, L., & Goh, C. C. M. (2012). *Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action*. Routledge.
 6. Rost, M. (2011). *Teaching and Researching Listening* (2nd ed.). Pearson.
 7. Field, J. (2008). *Listening in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
 8. Brett, P. (1995). Multimedia for listening comprehension: The design of a multimedia-based resource for developing listening skills. *System*, 23(1), 77-85.